

Üks ununenud tähtpäev.

Aasta tagasi, 1949. aastal, möödus sada aastat ühe kooli asutamisest, millel meie kodumaa kultuurilisele arenemisele on olnud arukordselt suur mõju. See asutus, mille eluiga oli võrdlemisi lühike, vaevalt nelikümne aastat, seisab lahutamatus ühenduses kihelkonnakoolidega nii ~~meil~~ kui ka Lätis. See oli Valga köstri ja kihelkonna kooliõpetajate seminar, või nagu teda rahva keskel lühendatud nimega tunti- Zimse seminar. See kool oli Liivimaa rüütelkonna ja kirikuõpetajate suurimaks sissekukkumiseks, sest kool saatis välja hoopis teistsuguse vaimu lapsi, kui seda soovisid tema asutajad ja ülalpidajad. Kuid nad ei olnud sellest ise teadlikud.

Huvitav on juba selle seminari asutamise lugu. Ta tekkis võitluse tagajärjel, mis ~~tek~~ peeti tolleaegsete võimukandjate vahel.

Meie maa kooli juhiti möödunud sajandi esimesel poolel kahest keskusest- koolikomisjonist, mis 1804. aastal oli asutatud Tartu ülikooli juures ja maarahva koolikomisjonist. Tartu õppekonna koolikomisjon Tartu ülikooli juures asutas mõned gümnaasiumid, kreiskoolid ja elementaarkoolid linnadesse ja alevikutesse.

Komisjon pidas ilmselt kindra kõva saksastamise joont ja tema poolt asutatud elementaarkoolidest ~~kiirpe~~ keolid ainult kolm eestikeelsed- Tartus, Võrus ja Kuresaares, teised olid kõik saksa keelsed, isegi Põltsamaal ja Lihulas. Kuid maarahva saksastamine ei huvitanud siis veel aadlit ega kirikut. Neil oli palju tähtsam missugune vaim valitset maarahvale määratud koolides. Nema pidasid õppekonna koolikomisjoni liig vabameelseks ja sellepärast jätsid nad vallakoolid ja kihelkonnakoolid enda valitsemise ja korraldamise alla. ~~Sellepärast ei~~ rahuldanud neid ka koolikomisjoni poolt 1928. aastal asutatud Tartu I õpetajate seminar ja nad otsustasid asutada oma seminarid, kus mis oleksid poolkiriklikud asutused.

1834. aastal otsustas Valga kirikuõpetajate sinod asuda köstri ja kihelkonna koolide seminari asutamisele. Valiti välja andekas läti noormees Janis Zimse ja saadeti Saksamaale tolleaegse kuulsa pedagoogi Harnischi juurde ette valmistama pedagoogiliseks tegevuseks.



oma kihelkonnas muusikaelu, asutades laulu ja mängu seltse ja juhtides laulukoore. Ühtlasi olid nad ~~ja~~ harilikult ka head kõnemehed.

Zimse seminar on andnud meile terve rea koolimehi, keda hästi tuntakse oma kihelkonnas kui ka ~~valimispiiri~~ kaugemal: Tarvastu Vühner, Paistu Ruubel, Helme Erlemann, Vandra Rossmat<sup>na</sup>, Rannu Kompus, Puhja Peerna, Lampsonid ja palju teisi. S<sup>al</sup> on saanud hariduse ka mitu juhtivat haridusetegelat, nagu C.R. Jakobson, A. Grenzstein, A. Jürgenstein, Mikkell Kampmann, helilooja A. Läte ja mitmed teised.

C. R. Jakobson koolimehena ei ole vähem tähtis kui poliitilise juhina. Oma lugemikuga on ta olnud õpetajaks paarile inimpõlvele. Kui arvesse võtta tolleaegset kiidurät kirjanähtust, mis autoril oli lugemiku koostamisel kasutada, peame inestama tema osavust. Peale I jao oli tal koostatud veel II jagu kui ka lugemik tütarlaste koolidele nime all "Helmed". ~~Kooliõpetamata~~ Need raamatud oli aga sellekohaste koolide puudumisel vähe tarvitata. Vähem tuntakse aga seda osa, mis oli Jakobsonil noorsoo vaimuilmale kujundamisel. Tartu I õp. seminaris (saksakeelses) nägid õpetajad asjatut vaeva, et "S<sup>a</sup> kala" märki õpilastest eemale hoida. See "märk" tungis tulevaste õpetajate varre. Sama lugu oli ka Tartu II ~~(venekeelse)~~ seminaris<sup>se</sup>, kus tolleaegsed õpilased olid puha "nooreestlased", mis sundis sakslasi esinema kaebusega ja kahtlustega direktori vastu. Üks tolleaegne seminarist kirjutas selle kohta, missugust mõju avaldas neile Jakobsoni isik: "Aukartusega vaatasid mu noored silmad seda vaikset sõnaahtrat meest mustade prilliidega ~~nägemis~~ ninal".

A. Grenzsteini nimi on avalikkuses seotud venestamisega. Teda on nimetatud isegi rahva ~~hõim~~ reeturiks. Kuid seda ta ei olnud. See oli omapärane patrioot, kellelt omame järgmised sõnad:

"Isamaa on mehe ülem mõte,  
rahvaõnn ta parem ettevõte."

Kuid poliitikamehena esindas ta seda tüüpi, mida eriti uuemal ajal palju tuntakse: ta oli olupoliitik, umbes samasugune, nagu Vene okupatsiooni alul olid meie "roosad". Nad katsusid valitsusevõimudega hästi läbi saada ja hoiduda nendega vastollu sattumast, arvates, et nii targu ja kavalalt oludega kohanedes rahval kõige kergem on elada. Kellel ~~kaugemal~~ Vaidlustes rahvuslikele küsimustele üle vedas J. Tõnisson ~~vaas~~ tema libedale. ~~Ja~~ läks ettevaatamatuse

Grenzstein

ja hakkas oma seisukohta avalikult ideeliselt põhjendama. Siin pidi ta alla jääma, sest rahvas keeras talle selja. See oli vist Jakob Liiv, kes iseloomustas J. Grenzsteini poliitikat järgmiselt:

"Nad Taaramäe tippu on seadnud tulelipu, mil iga ~~kuulsvink~~ pilvevina ja tuuled keervad nina."

Grenzsteini ~~muutamine~~ pedagoogina tuntakse vähem kui poliitikategelasena. Kuid just sel alal on tal teeneid. Tema oli meil oma aja parimaid pedagoogilisi päid. Pärast Zimse seminari lõpetamist õppis ta Viinis kuulsas Pestalozzi-jüngri Dittses seminaris. Siis sai ta Tartu vallakoolmeistrise seminari õpetajaks. Kuid ta ei kannatanud välja kopitanud vaimu, mis valitses selles õppeasutuses ja läks seminari direktor Hollmanniga, pärastise Liivimaa kindralsuperintendendiga rangasti riidu ja lahkus ametist. ~~Ta muutus~~ Temast sai üks ägedamaid saksa vaimulikke vastane, ked me tunneme. Kuulsaks sel alal sai ta oma võitluskirjaga "Herrenkirche oder Volkskirche." Ajakirjanikuna oli Grenzstein ~~oav~~ mees, ka oli ta ~~oav~~ kõnemees. Kirja ja kõneosavusega lõi ta J. Tönnissoni ~~kangelt~~ üle, sest ta oskas end väljendada lühidalt, <sup>tabanult</sup> ja ~~xx~~ ja rahvalikult.

A. Jürgensteini mäletame rohkem ajakirjanikuna ja poliitikuna kui koolimehena. Kuid ta oli siiski meie parimaid koolimehi, kindlate vaadetega, põhjaliku pedagoogilise haridusega <sup>nü</sup> ja lahtise pea ja silmadega. Meelde on jäänud tema väljendus, mida ta tarvitas õpetajate vastu, kellel tegemist küpsuseikka jõudvate noortega: "Kaituge mõistlikult nooremehe Aabsalomiga!"

Mihkel Kampmann tegi oma nime kuulsaks kooliraamatute kirjutamisega. See konservatiivne koolimees oli haruldase tööjõuga ~~jakkunud~~ <sup>õpiku</sup> m. m. kes oskas materjale koguda ja kasutada. Tema sulest on ilmunud palju ~~raamatuid~~. Kuid kahjuks oli tema kriitiline meel nõrk ja sellepärast leidub tema raamatutes suure väärtusega materjali kõrval ka mõndagi, <sup>alaväärtuslikku</sup> ~~nida ei oleks väärtunud raamatusse võtta või mis on kutsutatud valesti~~. Kahjuks oli ta arvustuste vastu väga helle ja pidas iga märkust oma isiklikuks haavamiseks.

Hulk Zimse seminari kasvandikke töötasid ka iseseisvuse aja koolides, moodustades siin "vana kaardiväe", ~~kesvõõrliin~~. Nii oli M. Kampmann Tartu seminaris eesti keele õpetajaks. Õpetajad K. Rossmann Vändrast ja Rudolf Peerna Puhjast võisid pühitseda oma 50 aasta ametjüubelit. Seminar ise suleti 1890. aastal. M. Rand